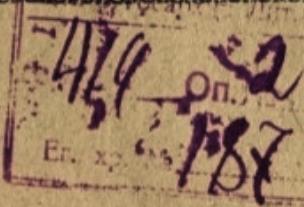

по описи № 8.

ДѢЛО

УПРАВЛЕНИЯ

ВИЛЕНСКАГО ШТАБЪ-ОФИЦЕРА КОРПУСА ЖАНДАРМОВЪ.

По части наводческой.

Освирепии смртныхъ
казней надъ политическими
преступниками.

1863-1864 metų
sukilimas Lietuvoje

18 марта

Началось 22го Марта

1863 года.

Кончилось 10 марта

18 64 года.

На листахъ.

1863–1864 METŪ SUKILIMAS LIETUVOJE

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

Knygos leidimą parėmė Kultūros rėmimo fondas

Sudarytojos

Aldona Bieliūnienė

Birutė Kulnytė

Rūta Subatniekienė

Dailininkas

Arūnas Prelgauskas

Redaktorė

Daiva Stakišaitienė

Fotografas

Kęstutis Stoškus

Maketuotoja

Edita Gužaitė

Vertė ja

Neringa Češkevičiūtė

© Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013

ISBN 978-609-8039-46-7

Turinys

Tautinės savimonės branda ir jos apraiškos 1863–1864 metų sukilimo metu Bronislovas Genzelis	7
Становление литовского национального самосознания и его проявления в ходе восстания 1863–1864 годов Бронисловас Гензялис	16
1863–1864 metų sukilėlių tikslai Darius Staliūnas	27
Цели повстанцев 1863–1864 годов Дарюс Сталюнас	32
Žodis skaitytojui	38
Слово к читателю	40
1863–1864 metų sukilimo medžiaga	43
1863–1864 metų sukilėlių asmeniniai daiktai, dirbiniai ir gedulo papuošalai	451
Asmenvardžių rodyklė	484
Vietovardžių rodyklė	492
Pagrindinė literatūra	496

Tautinės savimonės branda ir jos apraiškos 1863–1864 metų sukilimo metu

---

Po Abiejų Tautų Respublikos padalijimo Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Lenkijos Karalystė atsidūrė skirtingoje padėtyje: LDK buvo paskirstyta tarp Rusijos gubernijų ne tik nesilaikant jokių etnografinių principų, bet ir kaip įmanoma juos sumaišant, kad nerusai joje nesudarytų daugumos (išimtis – Kauno gubernija), o Lenkijos Karalystei buvo suteikta autonomija ir ji turėjo savo, nors Rusijos paskirto generalgubernatoriaus prižiūrimą, vyriausybę. Šie skirtumai veikė buvusios Abiejų Tautų Respublikos gyventojų savivoką, kuri atispindėjo vėlesniuose politiniuose siekiuose. Atgimstanti lietuvių tauta jautėsi engama ir sulenkėjusių bajorų (iš esmės vieningos Lenkijos atkūrimo šalininkų), ir okupacinės rusų valdžios (iki rusų okupacijos LDK gyventojai susidūrė tik su savais kitakalbiais veikėjais). Nagrinėdami 1863 m. sukilimo tikslus Lenkijoje ir LDK, galime apčiuopti tokius esminius skirtumus: Lenkijoje mąstyta tik apie Lenkijos valstybės atkūrimą su 1772 m. sienomis, o didelės dalies LDK sukilėlių toks modelis netenkino.

XIX amžiuje formavosi etnografinės Lietuvos samprata, naujo politinio darinio, reiškiančio žmonių kultūrinį ir kalbinį artumą, apimančio žemes nuo Žemaitijos iki Rytuose prijungtų slaviškų kunigaikštysčių. Etnografinėje Lietuvoje kalbų vartojo-
mas įgijo ir socialinę prasmę, nes čia lietuviškai šnekėjo baudžiauninkai, smulkūs bajorai ir kiti kaimo gyventojai, o lenkiškai – baudžiauninkų šeimininkai, dvarus administruojantis personalas, dauguma miestiečių. Panašiai būta ir Baltarusijos bei ukrainiečių žemėse: ir ten kalba skyrė prastuomenę nuo aukštuomenės. Dėl šios priežasties ne visose LDK dalyse vienareikšmiškai mąstyta apie savo ateitį.

Joks istorinis vyksmas nekyla iš vienos versmės, ypač jei tame dalyvauja įvairios socialinės ir kultūrinės grupės. Vienų grupių interesai daugiau ar mažiau sutampa, kitų – ne. 1863 m. sukilime dalyvavo įvairios tautinės, kultūrinės ir socialinės grupės. Kiekviena iš jų turėjo savo ateities viziją. Jų vizijas jungė siekis išsivaduoti iš Rusijos imperijos glėbio. Sukilimo eiga Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės terito-
rijoje rodo, kad jis plačiausią užmojų įgavo lietuvių etninėse žemėse, o Baltarusijoje ir Ukrainoje buvo blausesnis.

Socialinių grupių įtaka ne visada proporcinga jos dalyvių statistiniams skaičiui: kiekvienu atveju ryškėja bendri ir skirtingi interesai. Siekiama susitarimo. Jo nepavykus surasti, vyksta skilimas ir bendras tikslas pralaimi. Šie momentai ryškūs 1863 m. sukilime, kai Lietuvos sukilėliai, kovodami su bendru priešu, darydavo nuolaidų lenkomaniams.

1863 m. kovo 11 d. Vilniuje buvo sudarytas Lietuvos provincijų valdymo skyrius, kuriam vadovavo dvarininkas Jokūbas Geištoras¹. Skyriaus vadovybės požiūris į sukilimo tikslus buvo nevienalytis. Kosto Kalinausko vadovaujami sukilėliai skelbė, kad kuriama Lietuvos valstybė, kuri savo santykius su Lenkija grįs kaip broliai su broliais, o ne kaip vasalai. Tuo tarpu vieningos Lenkijos šalininkai Lietuvoje, vedami J. Geištoro, nušalinę Kalinausko šalininkus nuo vadovavimo sukilimui, paskelbė,

¹ Jokūbas Geištoras (1827–1897), 1863 m. sukilėlių Lietuvos skyriaus vadovas, „baltųjų“ partijos Lietuvoje lyderis.

esą Lietuva yra nedaloma Lenkijos dalis. Tai ne pirmas atvejis, kai Lietuvos diduomenė atsisako valstybingumo dėl savo *ego*. Vertėtų prisiminti ir Lietuvos didikų reakciją Napoleono invazijos į Rusiją metu.

1812 m. liepos 1 d. Napoleonas, įžengęs į Vilnių, paskelbė, kad, pirma, sudaroma Lietuvos laikinoji vyriausybė; antra, Lietuvos laikinosios vyriausybės komisijai pavedama tvarkyti finansus, maistą, organizuoti krašto kariuomenę, kurti nacionalinę gvardiją ir žandarmeriją². Lietuvos vyriausybės jurisdikcijai jis priskyrė Vilniaus, Gardino, Minsko ir Balstogės gubernijas. Deja, paskirtoji Napoleono Lietuvos laikinoji vyriausybė, susirinkusi 1812 m. liepos 14 d. Vilniaus katedroje, iškilmingai pareiškė, kad ji Lietuvą matanti vieningos Lenkijos sudėtyje, o ne kaip atskirą valstybę³. Tačiau šie diduomenės veiksmai davė priešingus rezultatus, negu tikėtasi: jie vertė žmones susimąstyti apie savo tapatumą, daugėjo autorių, rašančių lietuviškai (po daugelio metų dienos šviesą išvydo kai kurių sukilimo dalyvių lietuviški raštai⁴).

Tautinės sąmonės ir savarankiškos Lietuvos valstybės idėjos kūrimasis. 1863 m. sukilimo išvakarėse augo tautinių sąmoningumas. Šiuos pokyčius lietuvių mąstysenoje lémė tautinių idėjų sklaida Europoje. Aptardami Napoleono brėžtą Europos politinį žemėlapį, matome, kad Jame gana taikliai įsivaizduoti būsimų tautinių valstybių kontūrai. Be to, imperatorius nepageidavo savo kaimynystėje turėti jokios kitos stiprios valstybės. Matyt, dėl šių motyvų Napoleonas ir atsisakė iš lietuvių sudarytus karinius dalinius prijungti prie lenkų – jie liko pavaldūs jo karinei vadovybei.

Šie Prancūzijos imperatoriaus veiksmai byloja, kad Vakarų Europoje ne visi buvo įtikėję, esą Abiejų Tautų Respublika yra Lenkija. Ta padėtimi ir siekė pasinaudoti Napoleonas, įgyvendindamas savo planus. Tai susilaukė atgarsio Lietuvoje ir teikė vilčių lietuviško rašto darbininkams Antanui Klementui (1756–1823), Silvestrui Valiūnui (1789–1831). Pastarasis su būriu studentų įstojo į prancūzų kuriamą karinį dalinį, kuris nepanoro įsijungti į lenkų karinę grupuotę.

XIX amžiaus pradžioje formuojaši lituanistinis sajūdis⁵, igavęs pagreitį ir brandinęs etnografinės Lietuvos valstybės sukūrimo idėją. To judėjimo dalyviai pradėjo ieškoti savo istorinių šaknų. „Tarkit, dėl ko gi kalbų svetimų ieško, / Dėl ko anie nekalba tikrai lietuviškai, / Juk lietuvių liežuviu kalbėjo jų dėdai, – / Ar aniemis savo tėvų ir motinos gėda⁶, – tokiais žodžiais kreipėsi į savo skaitytoją Dionizas Poška. Jo amžininkas Simonas Stanevičius jau buvo tikras dėl savo tautos ateities: „Veizdėk, sviete, nusiminės! / Kas ten šiaurej atsitiko / Lietuvos senos giminės / Pražuvime sveikos liko...“⁷

1863 m. sukilimo išvakarėse pradėti leisti kalendoriai, laikytini pirmuoju lietuvišku periodiniu leidiniu LDK. Juose buvo spausdinami įvairūs patarimai ūkininkams, publicistiniai straipsniai, poezija, apsakymai. 1860 m. *Kalendoriuje* buvo išspausdintas Antano Baranausko *Anykščių šilelis*, kuriuo autorius norėjės apginti lietuvių kalbos turtingumą. Tokie autoriai kaip Liudvikas Jucevičius, Simonas Daukantas, Motiejus Valančius rašė lietuviškai ir savo kūryba gaivino tautą. Jie brėžė ribas tarp savęs ir atskilusios tautos dalies, susitapatinusios su lenkais. Iki tol lenkiškai galima buvo pasiskaityti apie Abiejų Tautų Respubliką. Dabar gi susidomėta Lietuvos istorija. Ieškota šaltinių, kuriais remiantis būtų galima ją parašyti, kurtos romantinės praeities vizijos, įkvepiančios amžininkus.

Nuo Alberto Vijūko-Kojalavičiaus parašyto *Lietuvos istorijos* iki Simono Daukanoto prabėgo vos ne du šimtmečiai. Per tą laikotarpį Lietuvos bajorams ne ką rūpėjo jų valstybės raida, o lenkai nuosekliai domėjosi savo istorija, savaip interpretavo

² Bronius Dundulis, *Lietuva Napoleono agresijos metais (1807–1812)*, Vilnius, 1981, p. 66.

³ Ten pat, p. 90.

⁴ Pranas Lipštas, *Apašymas žemės ir jos turtų* (Aušra, 1883, Nr. 2, 3, 6–10); Antanas Tatarė, *Panokslai išminties ir teisibyų*, Niujorkas, 1877; Vladas Dembskis aktyviai reiškėsi atsigaunant į lietuviškoje spaudoje.

⁵ Vincas Maciūnas, *Lituanistinis sajūdis XIX amžiaus pradžioje*, Vilnius, 1997, p. 356.

⁶ Dionizas Poška, *Raštai*, Vilnius, 1959, p. 59.

⁷ Simonas Stanevičius, *Raštai*, Vilnius, 1967, p. 65.

1863–1864 metų sukilėlių tikslai

Sukilimai prieš svetimujų valdžią buvusiose Abiejų Tautų Respublikos žemėse, patekusiose į Rusijos imperiją, kildavo kiekvieną kartą, kai tik užaugdavo karta, nemačiusi ankstesnio sukilimo nuslopinimo. Kas 30–40 metų patriotiškai nusiteikusios visuomenės grupės su ginklu rankoje sukildavo prieš svetimuosius. Taip buvo 1794, 1830, 1863 ir 1905 m. Tad 1863–1864 metų, arba, kaip sakoma lenkiškoje tradicijoje, Sausio sukilimas yra tik vienas iš daugelio kovos su pavergėjais epizodų „ilgajame XIX šimtmetyje“. Tuo pat metu tai ir labai svarbi lūžio data. Lietuviai ir lenkai šiame sukilime paskutinį kartą kartu kovojo su bendru priešu, o vėlesniame šimtmetyje dažniau ginklus nukreipdavo vieni į kitus nei į bendrą priešą.

Sukilimui buvo rengtasi keletą metų. Naujajam Rusijos carui Aleksandrii II įžengus į sostą ir Rusijos imperijoje prasidėjus vadinamajai atšlimo epochai, susidarė palankesnės sąlygos įvairiomis visuomenės grupėms viešai reikšti savo siekius. 1861 m. pavasarį, sekant Lenkijos Karalystės pavyzdžiu ir su ja solidarizuojantis, Lietuvos miestuose prasidėjo religinės-patriotinės demonstracijos, ypač gausios minint Liublino unijos metines. Kūrėsi dvi politinės srovės, skirtingai įsivaizduvusios kelius, turinčius atvesti į laisvę: konservatyvusis sparnas, arba „baltieji“, kurie prioritetą teikė deryboms su carine valdžia, o prasidėjus sukilimui – Vakaru valstybių intervencijai; ir radikalesniji grupė, arba „raudonieji“, puoselėjė plačią socialinių reformų programą ir prioritetą teikę masiniams ginkluotam sukilimui.

Sukilimą planuota surengti 1863 m. pavasarį, tačiau imperinė valdžia paskelbė apie rekrutų ēmimą Lenkijos Karalystėje ir sukilimas prasidėjo 1863 m. pradžioje. Sausio 22 d. sukilėlių manifestas Lenkijoje skelbė Abiejų Tautų Respublikos atkūrimą, lygias luomų teises, valstiečiams buvo suteikta žemė, kurią jie dirba. Tą manifestą atkartojo ir sukilėliai Lietuvoje. Sukilimo vadovybė Lietuvoje nuolat ketėsi. 1863 m. kovą vadovavimas sukilimui perejo į „baltųjų“ rankas, tačiau 1863 m. vasarą vėl įsigalėjo „raudonieji“: liepos viduryje Laikinosios tautinės vyriausybės komisaru tapo Konstantinas Kalinauskas, o tą pačią metų lapkričio viduryje kuniagis Antanas Mackevičius buvo paskirtas Kauno vaivadijos sukilėlių vaivada.

Istorinėje literatūroje jau buvo pažymėta, kad dauguma visuomenės nerėmė sukilimo ir todėl, kad jis neturėjo galimybių laimėti. Didelio entuziazmo nebuvo netgi sukilėlių gretose. Vienas iš „baltųjų“ vadovų Jokūbas Geištoras žinią apie sukilimo pradžią priėmė kaip didžiausią nelaimę kraštui: „Sutikčiau būti tévynainių nužudytas, kad tik ta žinia pasirodytų esanti neteisinga.“ Netgi „raudonųjų“ gretose buvo tokiai, kurie, vadovaudamiesi „politiniu realizmu“, siūlė stiprinti visuomenę, o ne rengti sukilimą. Ir centrinė XIX amžiaus Lietuvos istorijos figūra Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius, daugiausia prasidėjęs prie Katalikų Bažnyčios ir lietuvių etnokultūros gynimo nuo carinės valdžios persekiojimo, nors ir užjautė sukilėlius ir gynė kiekvieną valdžios persekiojamą kunigą, tačiau, būdamas realistas, nepalaikė nei 1861 m. manifestantų, nei sukilėlių. Vėliau „Palangos Juzėje“

į pagrindinio herojaus lūpas jis įdėjo tokius žodžius: „Tuo tarpu ponybė pradėjo bažnyčiose kaži kokias ten giesmes giedoti, kurių vyresnybę neužkenčia. Ponios apsidarė juodai. Visa tai rodė juodą debesį nelaimių atslenkant. Ką aš, nors jaunas, matydamas, tylėjau it žuvis vandenyn ir tyčiomis éjau siūti prie plikių žmonių, kad manęs bajorai nerastų ir neįtrauktų į savo draugystę.“

Pagrindinis sukilėlių tikslas istorinėje Lietuvoje, kaip ir Lenkijoje, buvo atkurti Abiejų Tautų Respubliką 1772 m. sienomis. Sukilimo vadovai Lietuvoje dažniausiai paklusdavo nurodymams iš Varšuvos, o atsiradę nesutarimai, kiek galima pasakyti iš turimų duomenų, buvo susiję su taktiniais klausimais. Sukilimo vadovams Lietuvoje, priklausiusiems „raudonųjų“ stovyklai, pirmiausia rūpejo pagerinti valstiečių socialinę būklę ir apginti Katalikų Bažnyčią nuo valdžios persekiojimo. Istorinėje literatūroje kartais rašoma, kad kai kurie iš sukilimo vadų Lietuvą matė kaip savarankišką subjektą, galintį apsispręsti, su kuo ji galėtų susijungti – su Lenkija ar su Rusija. Kaip tokios tezés iliustracija pateikiami jau minėto kunigo A. Mackevičiaus parodymai cariniams žandarams. Vis dėlto šiuos A. Mackevičiaus parodymus néra lengva paaiškinti. Sunku atsakyti į klausimą, kaip reikėtų interpretuoti tardymo metu išsakytas mintis – kaip nuoširdu savo tikrujų siekių atskleidimą, bandymą išsisukti nuo bausmės ar paskutines pastangas pasiekti kokių nors kilnių tikslų?

Jei tikėtume A. Mackevičiaus parodymais tardymo komisijai, tuomet turėtume manyti, kad jį i sukilimą pastūmėjo socialiniai ir ekonominiai motyvai. Dalyvaudamas sukilime jis siekė sugrąžinti „lietuvių liaudžiai žmoniškumo teises, kurias pamynė bajorai ir kuriomis nesirūpino administracija“. Sukilimas ir turėjės išspręsti šias problemas: „O revoliucija manifestu duoda (žemę į nuosavybę žmonėms be tatybos skirtumo) ir tuož vykdo.“ Kitas stimulas A. Mackevičiui sukilti – religinis. Lietuvių liaudis labai religinga, tačiau Rusijos valdžia jvairiomis priemonėmis persekioja Katalikų Bažnyčią: „Atimtos bažnyčios, iš vienuolynų išvaryti vienuoliai – ar tai mažai pavyzdžių blogai vyriausybės valiai parodyti? Argi draudimas mokyti vai-kučius katekizmo, priešinimasis blaivybės skleidimui ir dėl to kilusios jvairios represijos nebubo aiškus įrodymas, jog Rusijos vyriausybė nesirūpina mano liaudimi, siekia jos amoralumo, taigi pražūties?“

Tuo pat metu A. Mackevičiaus pasisakymai apie Lietuvos politinę ateitį gana prieštarangi. Kartais iš tiesų atrodo, kad Lietuva jam yra savarankiškas politinis subjektas: „Mano troškimas žmonėms gero davė man jégų ir galimybės sukelti liaudį, ir ne kuriuo nors kitu tikslu, o tik siekiant to, kad jis įsisąmonintų ir pasakyti, ar su Rusija, ar su Lenkija ji nori būti susijungusi. Ši teisė jau egzistuoja Europoje, o ji negalėjo būti pareikšta kitaip, kaip tik per išsivadavimą. O tai pasiekiamai karu; Lietuvoje jis turėjo prasidėti kaip karo Lenkijoje išdava.“ Greta dar paaiškinama, kodėl gi reikėjo sukilti kartu su Lenkija: „Lietuvai trūksta daugelio salygų savarankiškai revoliucijai ir kartu pasiekimo ko nors patvaraus ateicių.“ Iš tiesų šios citatos tarsi sako, kad Lietuva suvokiamai kaip politinis subjektas, kuris sukyla kartu su Lenkija, nes viena Lietuva esanti per silpna. Nors, tiesą pasakius, kaip tik čia ir galima suabejoti citatos autorius nuoširdumu. Sunku patikėti, kad A. Mackevičiumi šiuo atveju būtų patikėję ir tardytojai. Ar tikėtina, kad jis kartu su didžiausiu valdžios priešu imperijos viduje – lenkais – sukilo prieš Rusijos imperiją, jog galų gale liaudis „pasakyti, ar su Rusija, ar su Lenkija ji nori būti susijungusi?“ Paprastai tariant, sukilus prieš Rusiją tokios alternatyvos jau nelieka. O štai Lietuvoje egzistuojančios simpatijos Lenkijai deklaruojamos ne kartą. Galų gale

Sukilėlių herbas su Lenkijos Ereliu, Lietuvos Vyčiu ir rusenų šv. arkangelu Mykolu su kalaviju

XIX a. II p.

Gipsas, 37×40 cm

LNM, IM-7110

Šv. Stanislovo ir Šv. Vladislovo arkikatedra bazilika

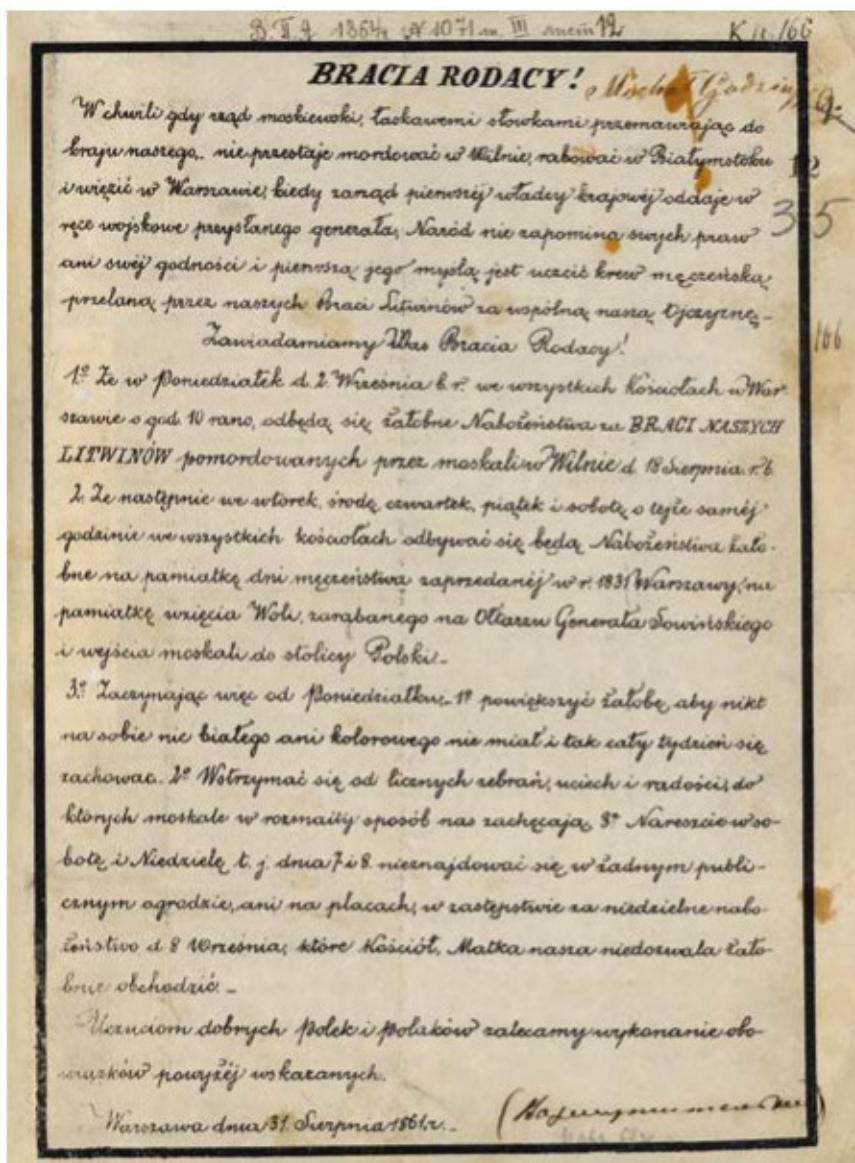
Fot. S. F. Flery

Vilnius, XIX a. pab.

Pirmoji katedra Vilniuje, veikusi iki karaliaus Mindaugo mirties 1263 m., iškilo XIII a. viduryje. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos rūpesčiu 1387 m. pastatyta nauja bažnyčia. 1889 m. Vilniaus katedrai suteiktas bazilikos titulas, o 1925 m., įkūrus Vilniaus arkivyskupiją, ji tapo arkikatedra.

Stiklo negatyvas

LNM, I Neg-531

Skelbimas Bracia Rodacy!
(Broliai Tautiečiai!) apie
Varšuvoje 1861 m. rugsėjo 2 d.
įvyksiančias gedulingas mišias
už Vilniuje 1861 m. rugpjūčio 6
(18) d. rusų valdžios nužudytus
lietuvius ir rugsėjo 3-7 d. -
uz 1831 m. Varšuvos kankinius
Varšuva, 1861 08 31
LVIA, f. 439 ap. 1 b. 12 l. 35

Broliai tautiečiai! Michalas Godzinskis [irašyta kita ranka]

Šią valandą, kai Maskvos valdžia, meilais žodeliais kreipdamasi į mūsų kraštą, nenustoja žudyti Vilniuje, plėšikauti Balstogėje ir sodinti į kalėjimus Varšuvoje, kai mūsų krašto valdymas atiduotas į karines atsištoto gen erolo rankas, tauta dar nepamiršo nei savo teisių, nei garbės, ir pirma jos mintis yra pagerbti vyrų, mūsų brolių lietuvius, kraują, pralięt už bendrą mūsų Tėvynę.

Pranešame Jums, Broliai Tautiečiai!

1. Pirmadienį, rugsėjo 2 d., 10 valandą ryto, visose Varšuvos bažnyčiose bus gedulingos pamaldos už š. m. rugpjūčio 18 d. Vilniuje maskolių nužudytus mūsų brolius lietuvius.

2. Vėliau, antradienį, trečiadienį, ketvirtadienį, penktadienį ir šeštadienį, tą pačią valandą visose bažnyčiose bus gedulingos pamaldos, skirtos 1831 m. užgrobotos Varšuvos kankiniams atminti, taip pat paminėti Volios¹ paémimą, altoriuje užkapotą generolą Sowinskį bei maskolių įžengimą į Lenkijos sostinę.

3. Pradedant jau nuo pirmadienio: 1) sustiprinti gedulą, kad niekas nei baltai, nei spalvotai nebūtų apsiengės, ir taip visą savaitę rengtusi; 2) susilaikyti nuo gausių susibūrimų, pramogų ir linksmybų, į kuriuos rinktis mus maskolai įvairiai būdais ragina; 3) galiausiai šeštadienį ir sekmadienį, t. y. 7 ir 8 dienomis, ypač rugsėjo 8 d., vietoje sekmodieninių pamaldų, kurių mūsų Motina Bažnyčia neleidžia gedulingai šventi, nebūti jokiuose viešuose parkuose ir aikštėse.

Apeliuodami į gerų lenkių ir lenkų jausmus, pavedame vykdyti anksčiau išvardintus įpareigojimus.

Varšuva, 1861 m. rugpjūčio 31 d. [Prierašas]: (Maištingas)

¹ Varšuvos rajonas.

Aušros vartų koplyčia Vilniuje

Fot. A. Sveikovskis

Vilnius, 1861–1866 m.

LNM, ATV-15171

PIESN
(Chorali)

(Būdžių repeticijos metu, panašiai įvairios muzikos, išjaukantys žmonių įsiminimą.)

Adagio religioso. (miersis racciaj išjaukau sių ūkininkas)

* Šis įspėjimas į Tokio, kuriame buvo iškelti muzikos, išjaukantys žmonių įsiminimą. Tokio įspėjimas į Tokio, kuriame buvo iškelti muzikos, išjaukantys žmonių įsiminimą.

Religiniu ir patriotiniu giesmiu natos su žodžiais

Giesmės giedotos Vilniuje 1861 m. vykusių manifestacijų metu.

Remontuojant namą Gorkio g. 31 (dabar Didžioji g. 3) Vilniuje, 1960 m. kovo

9 d. buvo rasta užmūryta slaptavietė su 1861–1863 m. patriotinj tautinj pakilimj atspindinčia archyvine medžiaga. Šios natos yra iš minėto archyvo.

LNM, RM D-4825

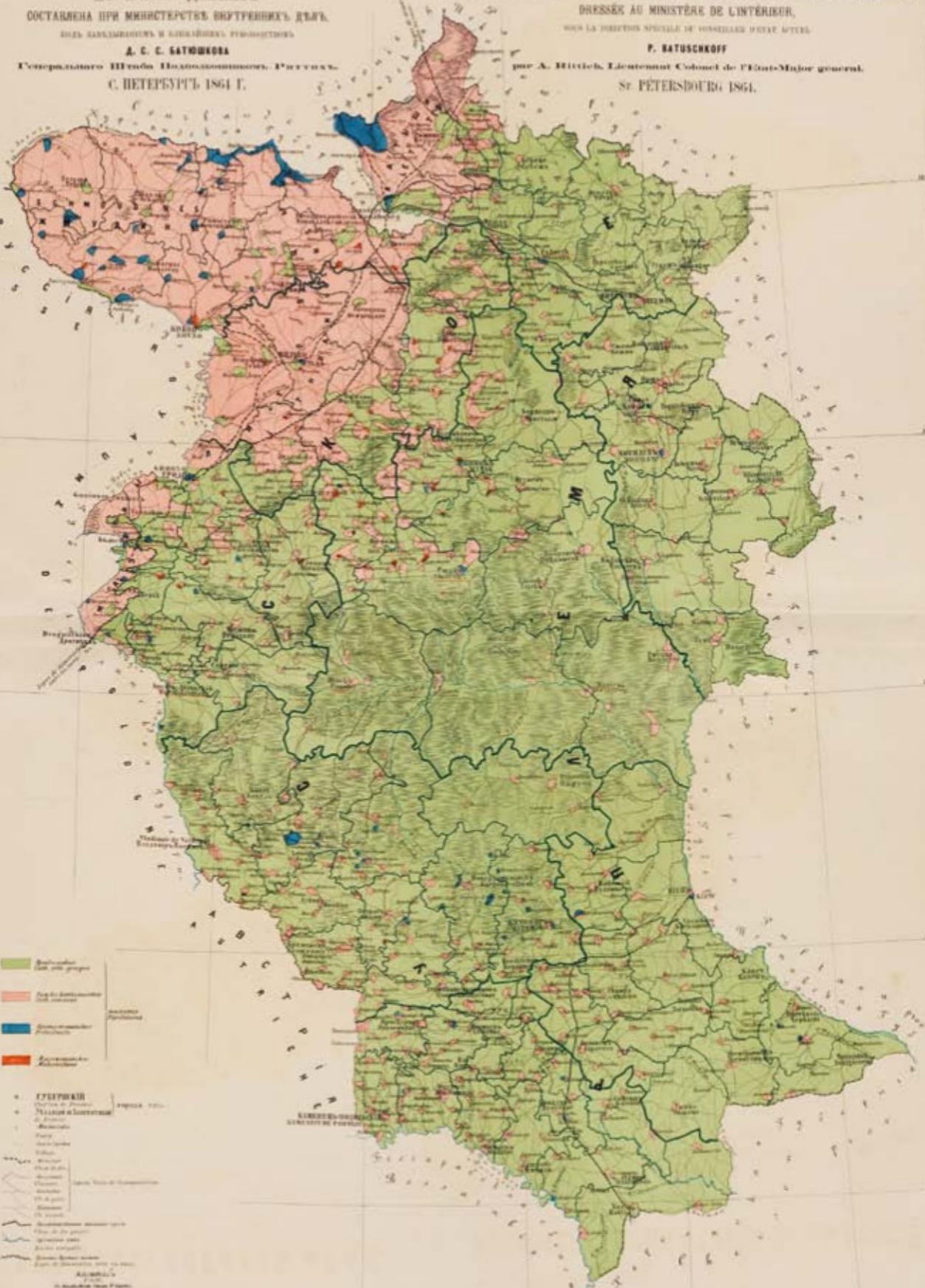
КАРТА НАРОДОНАСЕЛЕНИЯ
ЗАПАДНО-РУССКАГО КРАЯ,
по ЕСНОВАНИИМ

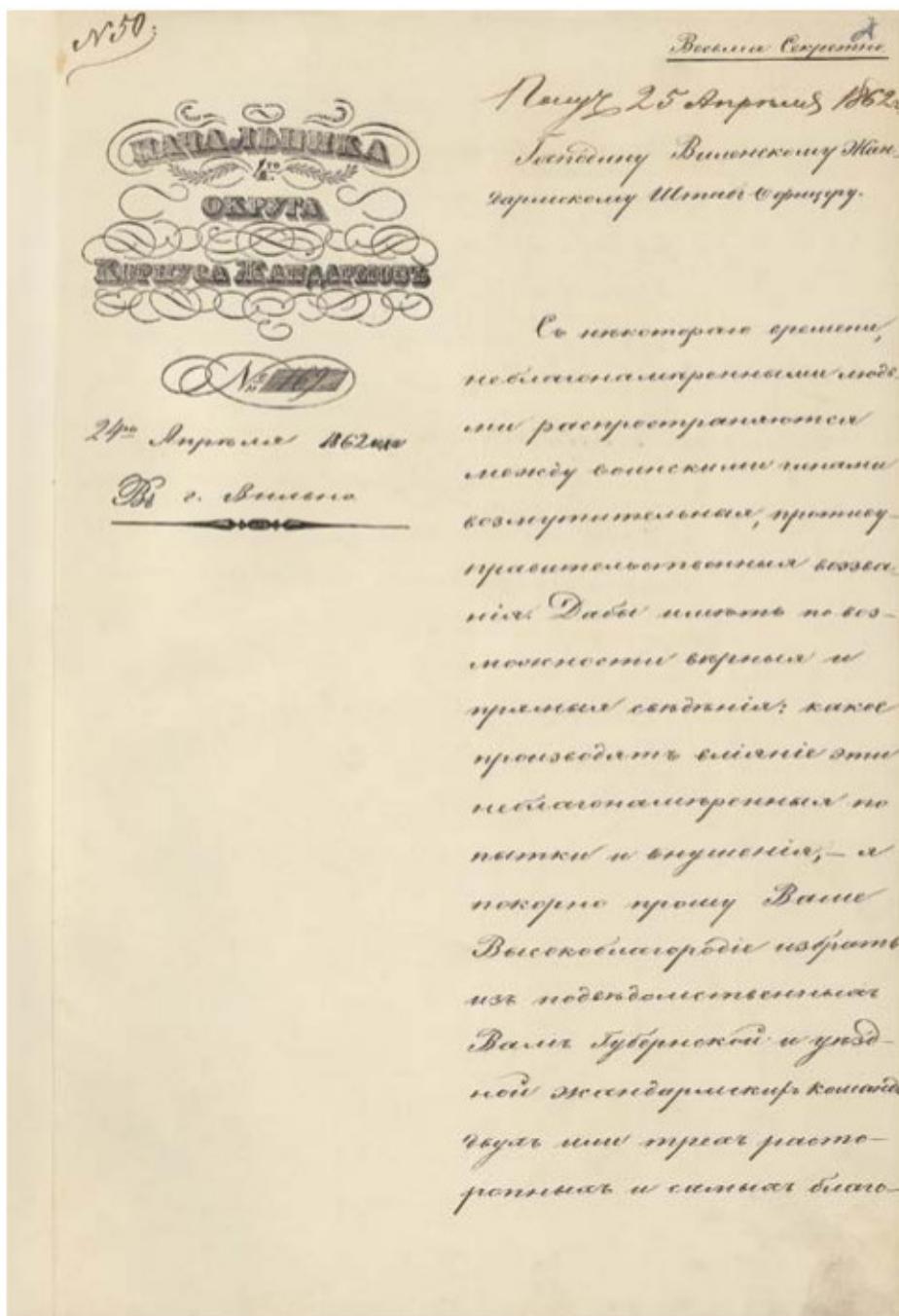
СОСТАВЛЕННА ПРИ МИНИСТЕРСТВЕ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ.
ДЛЯ ГЛАВНОГО УЧЕБНОГО И АДМИНИСТРАТИВНОГО

А. С. С. БАТЮШКОВА
Генерального Штаба Военно-топографического Регионального
С. ПЕТЕРБУРГ 1861 г.

CARTE INDiquANT
LA DÉPARTEMENT PAR CULTES DES HABITANTS DES NEUF
PROVINCES OCCIDENTALES DE LA RUSSIE.

DRESSÉE AU MINISTÈRE DE L'INTÉRIEUR,
SOUS LA DIRECTION SPÉCIALE DE l'ASSEMBLÉE D'ETAT ACTUEL
par A. Ritschel, Lieutenant Colonel de l'Etat-Major général.
St. PETERSBOURG 1861.

Žandarų korpuso 4-osios apygardos viršininko A. Hildebrandto raštas Vilniaus žandarų vyrėnijam karininkui A. Losevui dėl kariuomenėje plintančių antivyriausybinių atsišaukimų; prašoma pasiųsti žandarus į gubernijos miestus sekti kariškių nuotaikas

Vilnius, 1862 04 24

Žandarų korpuso 4-ajai apygardai priklausė Lietuva, Baltarusija ir Vakarų Ukraina.

Apygardos centras buvo Vilniuje.

Aleksandras Hildebrandtas – generolas majoras, 1861 m. balandži – 1863 m. gegužę buvo žandarų korpuso 4-osios apygardos viršininkas.

LVIA, f. 419 ap.2 b. 156 l. 2-2v

Stoczek 1965 sierpnia 15 Oficjalna Family Skupina

Džiuzepė Achilas Bonoldis (1821–1871)

Fot. M. Fajansas

Varšuva, ~1863 m.

Italas dainininkas, dainavimo mokytojas, fotografas. Nuo 1842 m. gyveno Vilniuje, ~1858 m. atidarė savo fotoateljė priešais generalgubernatoriaus rūmus. 1862 m. II pusėje buvo 1863 m. sukilių Lietuvoje rengusio Judėjimo komiteto narys, 1863 m. pradžioje – sukilėlių Lietuvos provincijos komiteto narys. 1863 m. vasarą kaip užsienietis išsiustas iš Rusijos imperijos. Prieš išvykstant buvo paskirtas sukilėlių Lietuvos provincijos komiteto igaliotinių užsienyje, turėjusių rūpintis ginklų sukilėliams tiekimui ir straipsnių apie sukilimo eiga skelbimui užsienio spaudoje.

Iš Šv. Pranciškaus Asyžiečio (Bernardinų) bažnyčioje Vilniuje 1989 m. rasto sukilėlių archyvo
LNM, R-16034

Sukilėlių laikraštis *Chorągiew Swobody*

(*Laisvės vėliava*), 1863 02 19, Nr. 2

Vilnius, 1863 m.

Laikraštis leistas Vilniuje 1863 m. sausio 1 d. – birželio 8 d., yra žinomi trys jo numeriai. Pirmuosius du redagavo K. Kalinauskas, trečiąjį – J. Geištoras ir P. Dalevskis.

Vinjetėje vaizduojamas sukilėlis dalgininkas su dalgiu ir vėliava, kurios herbiniame skyde yra Lietuvos Vytis ir Lenkijos Erelis.

Iš Šv. Pranciškaus Asyžiečio (Bernardinų) bažnyčioje Vilniuje 1989 m. rasto sukilėlių archyvo
LN M, R-16020

Galvos apdangalas

XIX a. II p.

Juodi galvos apdangalai buvo nešiojami 1861 m. patriotinių manifestacijų metu ir vėliau, suklimo metu ir po jo numalkinimo, kaip gedulo ženklas dėl žuvusių ar kalinamų sukilėlių.

Lietuvos nacionalinio muziejaus ekspozicijos, skirtos 1863 m. sukilimui, fragmentas

Nériniai, 280 × 68 cm

LNM, IM VKM-2867

PUSZCZA.

Dail. Arturo Grotgerio kūrinių ciklas „Lietuva“, sukurtas Vienoje 1864–1866 m.:

Giria, Ženklos, Priesaika, Mūsis, Dvasia, Regėjimas

Iš albumo *Grottger – cykł*: Warszawa–Polonia–Lituania–Wojna. Lvovas–Varšuva, 1910 m.

1863–1864 m. sukiliimo temą atspindi lenkų kilmés dailininko Arturo Grotgerio (1837–1867) spalvota kreida sukurtų kūrinių ciklai „Varšuva“, „Lenkija“, „Lietuva“, „Karas“, nebaigtas ciklas „Lietuvos šilas“. Ciklas „Lietuva“ sukurtas po žlugusio sukiliimo, dailininkui nusprendus jamžinti Lietuvoje vykusias kovas. Pirmą kartą pastelės buvo eksponuotos 1866 m. Lvove ir Krokuvoje, 1867 m. – pasaulinėje parodoje Paryžiuje. Ciklo pastelių kopijos (originalai saugomi Krokuvos nacionaliniam muziejui) XIX a. buvo labai popularios ir lietuvių namuose jos buvo slapta saugomos kaip relikvijos. Paskutiniaisiais gyvenimo metais dailinininkas sukūrė darbų sukilėlių tremties Sibire tema.

Popierius, spaudiniai, 35,5 × 27 cm

LNM, I Mik-9159/17-22

- Venslauskas, Antanas 467
 Ventcelis 232
 Vereščinskis, Jonas 315
 Vereščinskis, Liudvikas 315
 Veržibickas, Vladislovas 441
 Veselitskis, Sergejus 155, 156, 157, 165,
     188, 259, 278, 302, 372, 373, 374, 375
 Vezenbergas 252
 Viatkinas, Aleksandras 157, 200,
     201, 233, 237, 239, 379
 Vyganovskis 78
 Vigrancas 371
 Vikevas, Pranciškus 443
 Vikšemskis 69
 Viktorovskis 424
 Vilda, Liudvikas 441
 Vinbergas (Vimbergas) 148, 223
 Viršila, Antanas 443
 Viršila, Leonas 441
 Vislouchas, Feliksas 208, **218**,
     219, 220, 221, 242, 261, 365
 Visockas, Petras 441
 Višnevskis, Janas 274
 Višnevskos 78
 Vištelis-Višteliauskas,
     Andrius 13, 15, 23, 26
 Vitkauskaitė, Martyna 419
 Vitkauskaitė, Paulina 419
 Vitkauskaitė, Teklė 419
 Vitkauskas, Florijonas 419
 Vitkauskienė, Filomena 419
 Vitožencas, Ignatas – žr.
     Kalinauskas, Konstantinas
 Vivulskis, Povilas 359
 Vizgirda 240
 Vizunas (Vizūnas), Davydas
     (Visun, Wizun) 158, 434
- Vladislavas – žr. Čartoriskis, Vladislavas
 Vlasovas 146
 Voinatovskis, Aleksejus 379
 Volkas, Janas **365**
 Volkovičius, Janas 379
 Volkovičius, Kazimieras 379
 Volmeris, Konstantinas 315
 Voločeninovas 259, 410
 Volpertas, G. 355
 Volskis, Leonas 440
 Vrangelis, B. 308
 Vrublevskis, Valerijonas
     (Wróblewski, Walery) 102
 W..., Eustachijus 370
 Wizunas, D. – žr. Vizunas, Davydas
 Zagurskis, Ignatas 440
 Zahorskis, Feliksas **406**
 Zajančovskis, Juzefas 282
 Zamiatninas, Dmitrijus **308**
 Zapašnikas 440
 Zavierucha 370
 Zaviša, Pranciškus 315
 Zdanavičius, Ignatas **262**
 Zdanovičius 69
 Zelenojus, Aleksandras **408**, 409
 Zenkovičius (Zienkovičius),
     Feliksas (Zienkowicz) **182**
 Zigmuntavičius, Juozapas 379
 Zimantas, Tomas 203
 Zinkevičius 256
 Zubariovas 146
 Zubkovas, Tichonas 379
 Zveždovskis (Zvieždovskis,
     Žvirždovskis), Liudvikas
     (Zwierzdowski, Ludwik;
- Toporas) 119, **120**
 Žagelis 313
 Žarnovskis, Marekas 282
 Ždanovičius, Paulius 263
 Žėba 293
 Žebrauskas, Tomas 86
 Žebrovskis, Konstantinas 196, 197, 200
 Želichovskis 69
 Žilinskas, Liudvikas **360**
 Žilinskis, Petras 51, 293
 Žilys, Tamošius 441
 Žilnienė, Uršulė 419
 Žilnys, Kazimieras 419
 Žilnys, Petras 419
 Žilnys, Vladislovas 419
 Žilnytė, Scholastika 419
 Žilnytė, Veronika 419
 Žitkovas 322
 Žukauskas, Mataušas 151
 Žuklevičienė, Cecilija 419
 Žuklevičius, Antanas 419
 Žuklevičius, Mykolas 419
 Žuklevičius, Pranciškus 419
 Žuklevičiūtė, Agnieška 419
 Žuklevičiūtė, Anelė 419
 Žuklevičiūtė, Paulina 419
 Žukovas 245, 367
 Žuravliovas 429

Vietovardžių rodyklė

- Abiejų Tautų Respublika 7, 8, 11, 12, 13, 16, 17, 21, 23, 24, 27, 28, 29, 32, 33, 35, 38, 40, 50, 119
Abromiškės 293
Adomava 386
Adošiškė 294
Adutiškis 229
Akmenė 214, 443
Aleksotas 50
Ališava 60
Alytus 357
Alovė 293
Anglia 30, 36, 174, 253, 295, 332
Anykščiai 8, 18, 443
Aniškis 276
Antakalnis 154, 378
Antakalnis 208
Apsas 229
Apšrujai 294
Archangelskas 254
Ariogala 136, 208, 396, 443
Aristava 287
Ašmena 116, 221
Astrachanė 408, 409
Augustavas 31, 37, 62, 67, 115, 150, 200, 219, 221, 237, 247, 248, 276, 333, 339, 340, 341, 362, 370, 445
Aukštoji Rūda 247
Ausieniškės 293
Austria 398
Azija 116
Babtai 182
Baiklas 446
Balbieriškis 152
Balčiai 84
Baltarusija 7, 10, 11, 14, 16, 20, 21, 22, 25, 38, 40, 62, 93, 98, 121, 130, 132, 138, 155, 229, 336, 408, 432
Balstogė 8, 17, 67, 72, 102, 320
Baltija 110
Barboriškės 380
Bartkūnai 287
Bartkūniškiai 135
Baškirija 466
Batakių 377
Bavarija 246
Beinorava 337
Belazariškės 389
Belebėjus 466
Belmontas 229, 443
Belopežas 224
Benekainys 336
Berlynas 319, 320, 323, 333
Beržtai 208
Berženai 294
Betygala 443
Bielskas 67
Biliūn iškės 186
Birmingamas 174
Biržai 30, 36, 184, 188, 203, 204
Bytautonys 293
Bitėnai 437
Bobruiskas 284
Breslauja 443
Brestas 67, 224
Brodai 111
Būda 126, 287
Carskoje Selo 219
Čekai 107
Čekiškė 136
Čenstakava 472
Česniškė 294
Darbučiai 294
Darsiškiai 204
Daugailiai 285
Daugėliškis 229
Daugpilis 256, 272, 284, 320, 354, 355, 375, 386, 402
Daukliūnai 287
Debeikiai 121
Didysis Naugardas 172
Didžiadvaris 386
Dysna 93, 229, 256, 375
Dolginovas 93
Donas 259
Dotnuva 287
Druja 93
Dubičiai 208, 222, 227, 230
Dubysa 207, 231
Dusetos 443
Dusia 357
Eišiškės 222, 231
Eitkūnai 362
Eržvilkas 271, 377
Estija 245, 364
Europa 8, 9, 10, 11, 13, 17, 20, 21, 28, 34, 116, 333
Gabriejolė 294
Gabrilavia 293
Galicia 111, 135, 221, 249
Gardinas 8, 17, 30, 35, 36, 47, 49, 60, 61, 66, 67, 73, 78, 84, 94, 95, 102, 108, 109, 111, 112, 115, 119, 150, 156, 163, 164, 166, 191, 192, 193, 196, 200, 201, 204, 221, 224, 229, 253, 257, 272, 277, 284, 291, 296, 305, 308, 309, 312, 320, 325, 333, 363, 368, 371, 386, 389, 409, 411, 420, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 430, 466
Gatčina 219, 220, 221
Gaurė 377
Gegužinė 205, 220
Genėtiniai 186, 208, 226
Geruliai 273
Girdžiai 377
Gireliai 287
Girkalnis 443
Glubokas 93, 208
Griškiškis 294
Gruzdžiai 44, 118
Gudija 11, 12
Gudiškis 184, 188, 359
Gudžionys 274, 293
Gulbin iškiai 287
Gursčiai 271
Gursčyzna – žr. Gursčiai
Ibėnai 353, 419, 420, 421
Ignacogradas 170
Ylakiai 86, 280, 443
Ilguva 152
Infliantai 375
Inova 256
Irkutskas 172, 174, 175, 268, 446
Italija 326, 332
Jaroslavlis 66
Jenisejus 170
Jieznas 293, 429
Jonava 164, 287
Joniškėlis 314
Joniškis 108, 430, 443
Josvainiai 287
Joteliūnai 380
Juodaičiai 443
Juodbaliai 293
Jurbarkas 112, 377
Jurdačiai 108
Jusaičiai 294
Justinava 183
Južintai 285
Kaišiadorys 224, 293
Kalvarija 115, 276, 351
Kalviai 293, 388
Kamajai 443
Karaliaučius 13, 24, 332, 333
Karmoniškiai 231
Karsakiškis 186
Katiliškės 293
Katra 208
Kaukazas 301